

Alem, Maren en Kessel in vogelvlucht

Zoals te lezen in de voorgaande akten hebben Catharina en Dirk van den Heuvel, beiden geboren in Lith, een groot deel van hun leven doorgebracht in Maren. Om een indruk te geven van deze plaats volgt een klein stuk geschiedenis [bron: Brabants Historisch Informatie Centrum].

Gemeentewapen

Het gemeentewapen van Alem, Maren en Kessel heeft een curieuze geschiedenis, die een apart verhaal rechtvaardigt. In 1817 had ieder dorp nog zijn eigen gemeentewapen gekregen, maar twee jaar later werden de dorpen samengevoegd tot één gemeente. Het gemeentewapen dat vanaf toen is gebruikt, was eigenlijk illegaal: nooit officieel aangevraagd of bevestigd, ging men het oude wapen van Maren gebruiken, maar dan in de kleuren van Kessel. Een officiële afbeelding bestaat er niet van. In 1949 wist de gemeente zelfs niet eens meer dat men een wapen had gehad en hoe dat er uitgezien zou moeten hebben.

Maren door de ogen van de Staten-Generaal (1794)

In 1794 maakt Mr. Caspar van Breugel in opdracht van de Staten-Generaal een overzicht van de sociaaleconomische toestand van de Meijerij van 's-Hertogenbosch, getiteld *Beschreeve staat van de Meijerije*. Dit overzicht hadden de Staten-Generaal nodig voor een hervorming van het belastingstelsel.

De gegevens kreeg Van Breugel aangeleverd van de plaatselijke bestuurders van steden en dorpen. Die hadden er natuurlijk belang bij dat de belastinginners niet al te hoge verwachtingen zouden koesteren. Het geschetste beeld was dus meestal somberder dan de werkelijkheid.

Als het al te erg werd, corrigeerde Van Breugel de gegevens van de bestuurders door er een commentaar aan toe te voegen. Aan de andere kant waren de kwantitatieve gegevens natuurlijk wel controleerbaar, dus daar kon niet al te veel mee gesjoemeld worden. Een deel van het sombere beeld komt bovendien wel overeen met de werkelijkheid, want de economie zat in die jaren wel degelijk in een dip.

Mr. Caspar van Breugel

Over Maren bevat de *Beschreeve staat* de volgende tekst:

Dit dorp, gelegen aan de Maas, zou daardoor nogal geschikt zijn voor de koophandel, maar die wordt er om zo te zeggen niet gedreven, terwijl men tegelijkertijd vrij in het algemeen wel kan zeggen dat de inwoners zo langzamerhand aan het verarmen zijn.

Er is geen brouwerij en evenmin zijn er fabrieken.

Twee huizen worden bewoond door de pastoor en de schoolmeester; twee door mensen die vee weiden; veertien door mensen die een boerderij drijven; dertien door zogenaamde herbergiers of tappers, van wie sommigen ook een boerderij houden, een timmerman, enkelen die een winkeltje hebben en weer anderen die arbeider zijn; twee door bakkers, van wie een molenaar; één door de smid; één door een schoenmaker; acht door arbeiders, die ook aannemers zijn van herstelwerk aan polderdijken, weteringen en tochtsloten [=brede sloten waar het water doorheen stroomt, bijvoorbeeld door verval]; 26 door arbeiders die meestal in Gelderland en elders gaan werken; 22 door arme inwoners, van wie sommigen 's winters, anderen het gehele jaar uit het Armenfonds onderhouden worden; twee staan er leeg.

De Maas en oude kerk te Alem

De uiterwaarden zijn voor een deel redelijk goed, maar voor een ander deel arm en schraal. Van de binnenlanden zijn er maar zeer weinig goed, terwijl er genoeg mensen zijn die in negen jaar geen bouwland hebben, maar nu en dan enkele landerijen in de polder die met haver ingezaaid kunnen worden. De uiterwaarden behoren bijna allemaal (met uitzondering van ongeveer 10 morgen) aan eigenaars van buiten het dorp, net als het grootste deel van de binnenlanden, terwijl de landerijen van de inwoners allemaal met het onderhoud van de Maasdijken belast zijn.

Het aantal huizen in 1736: 102

Het aantal huizen in 1791: 94 (waarvan er drie leegstaan)

Het aantal inwoners in 1791: 422

[Alem, Maren en Kessel door de ogen van de taxateur van het kadaster](#)

Tussen 1825 en 1831 trok er onder verantwoordelijkheid van de Gouverneur een flink aantal taxateurs of schatters door de hele provincie om alle gebouwde en ongebouwde eigendommen van een waardering te voorzien ten behoeve van de nieuwe grondbelasting die de regering wilde gaan instellen. Het vaststellen van de belastbare opbrengst was logischerwijze een van de meest heikele onderdelen van het hele kadaster- en belastingplan. Het navolgende taxatierapport geeft wel een complete indruk van de dorpen.

De taxateurs begonnen met het maken van een beschrijving van iedere gemeente. Zie hier wat ze over Alem, Maren en Kessel te melden hadden in hun Tabel van classificatie der grondeigendommen

Algemeen

Ligging

De gemeente Alem, Maren en Kessel in het kanton Oss ligt aan de rivier de Maas, op ongeveer 24 kilometer ten noord-noord-oosten van de provincie- en arrondissementshoofdstad Den Bosch.

Aangrenzende gemeenten

De gemeente grenst ten noorden aan de gemeenten Rossum en Heerewaarden, ten oosten aan Lith, ten zuiden aan Nuland, Rosmalen en Empel, ten westen ook aan Empel en aan Maasdriel. De gemeenten Rossum, Heerewaarden en Maasdriel behoren tot de provincie Gelderland. De overige liggen in het kanton Oss.

Rivieren, beken en waterlopen

De gemeente wordt aan de Gelderse kant bijna geheel bespoeld door de Maas. Dit effect wordt nog eens versterkt door langsvarende boten. De beste hooi- en weilanden langs de Maas worden regelmatig door de rivier overstroomd en zijn daardoor vruchtbaar. De rivier is bovendien een uiterst voordelig transportmiddel voor haar producten. Landinwaarts zijn er in de gemeente nog een aantal vlieten en waterlopen, die alleen dienen voor de afvoer van het overtollige water naar de polderwatermolen en de uitwateringssluits of voor wateraanvoer bij aanhoudende droogte.

Grote wegen en buurtwegen

Er liggen geen grote wegen in de buurt van de gemeente. De dichtstbijzijnde weg is die van Den Bosch naar Nijmegen, maar die ligt nog ruim 15 kilometer ten zuiden van de gemeente. De kruin van de Maasdijk, die als belangrijkste buurtweg dient, wordt goed onderhouden en voorzien van een

zandlaag en is daarom altijd begaanbaar. De andere buurtwegen liggen lager en zijn in natte jaargetijden minder geschikt voor het vervoer van producten. Ook een aantal binnenwegen kan om die reden minder goed onderhouden worden en is daardoor helemaal onbegaanbaar.

Dijken en waterkeringen

De polder Laag Hemaal, waar het grondgebied van deze gemeente landinwaarts toe behoort, wordt door een vrij zware dijk van de Maas afgescheiden. De veel minder zware binnendijken dienen slechts om overtollige sneeuw en regenwater, dat van de bovenliggende polders komt, tegen te houden. Deze binnendijken zijn niet in staat om de loop van de Beerse Maas, waarvoor de landerijen hier als overlaat dienen, te keren. Een lastige situatie! Overigens worden alle waterkerende of waterlozende werken (ook die van de Maasdijk door middel van het systeem van hoefslag) onder toezicht van een officieel waterschap goed onderhouden.

Bodemreliëf

Al lijkt het er vrij vlak, naarmate men verder van de Maasdijk af komt, gaat de bodem licht stijgen. Als gevolg daarvan liggen de landerijen lager. Dat is de reden waarom er minder land als landbouwgrond en meer als wei- en hooiland geschikt is.

Vruchtbaarheid van de grond

De landbouwgronden, die bestaan uit een mengsel van klei met een beetje zand, zijn over het algemeen van goede kwaliteit, maar ondervinden minder of meer last van kwelwater. Deze landbouwgronden worden in kleine percelen verhuurd en vrij zorgvuldig in grote en middelgrote percelen bebouwd.

De beste weilanden liggen buitendijks, worden door de Maas overstroomd en leveren daardoor uitstekend en voedzaam gras op. De overige binnendijks en lager gelegen weilanden zijn door overstroming van de Beerse Maas vruchtbaar genoeg en bijzonder geschikt om - zelfs zonder aanvullende bemesting - slachtvee vet te laten worden. Bovendien kunnen deze weilanden af en toe eens een jaar met haver ingezaaid worden, wat in gunstige seizoenen nog een voordelige oogst op kan leveren. De nóg lager gelegen weilanden, tussen groesland in, worden in droge zomers meestal gehooïd en leveren samen met de buitendijks gelegen hooilanden langs de Maas meer dan genoeg hooi op voor eigen gebruik door de inwoners. Ook veel plattelandsbewoners uit de omtrek bezitten of pachten hier hooilanden en vervoeren het overtollige hooi naar de zandgebieden om het daar te verhandelen.

De binnendijkse schaarbossen en enkele buitengrienden, waarvan het hout meestal voor waterkerende werken wordt gebruikt, maken het grootste deel uit van het belastbare gemeenteoppervlak, maar worden nauwelijks onderhouden. Als de voet van de buitenMaasdijk niet zoveel hout zou opleveren, zou in deze gemeente onvoldoende hout beschikbaar zijn voor eigen gebruik.

Enkele binnen gronden, die diep uitgegraven zijn voor het herstel van de dijken, en waterkolken, die door dijkdoorbraken zijn ontstaan, leveren heel weinig rendement op. De verwachting is dat dat ook op langere termijn zo zal blijven.

Visserij en veerdiensten

De visserij op de Maas en haar killen (=geulen tussen zandbanken) levert allerlei soorten riviervis op. Verder zijn er drie veerboten die de veerdiensten met de provincie Gelderland onderhouden.

Landbouwproducten

De belangrijkste landbouwproducten zijn tarwe, rogge, gerst, bonen, haver, aardappelen, lijnzaad, klaver, hooi, hout, boomvruchten en groenten. De teelt van lijnzaad is zo minimaal dat die eigenlijk niet in dit rijtje thuishoort.

Paardenfokkerij en veeteelt

Er worden hier nogal wat paarden gefokt, die voor diverse doeleinden geschikt zijn. Het rundvee ziet er netjes uit en hun aantal is groot genoeg om te voorzien in de behoefte van de landbouw. Bijna alle boeren fokken varkens. Met het fokken en verkopen van biggen op de leeftijd van vier weken of ouder voorzien de boeren in een deel van hun levensonderhoud.

Nijverheid

De belangrijkste tak van nijverheid voor de inwoners is het gemengd bedrijf van landbouw annex veeteelt. Aangezien beide, mede door de lage ligging van de gronden, afhankelijk zijn van gunstige seizoenen, is het bestaansniveau van de inwoners de laatste jaren belangrijk minder geworden. Ook met de scheepvaart op de Maas verdient een aantal mensen de kost, maar de binnenlandse handel beperkt zich tot de meest noodzakelijke gebruiksvoorwerpen voor de inwoners, de verkoop van eigen gefokt vee en landbouwproducten, die meestal via het water vervoerd worden.

De gemeente

Deze gemeente bestaat uit drie – tegenwoordig nog steeds kerkelijk gescheiden – gemeenten, die vroeger zelfstandig zijn geweest. Elke voormalige gemeente heeft een eigen kerk met daaromheen een aantal huizen; de overige huizen liggen verspreid langs of in de buurt van de Maasdijk.

Gebouwen

Met uitzondering van een aantal goede huizen te Alem, Maren en Kessel, stellen de meeste huizen weinig voor. Vooral in Maren verkeren veel boerderijen in een vervallen staat en worden ze slecht onderhouden. Onder de eerste vier klassen vallen dan ook alleen de beste en meest comfortabele woonhuizen en een mooi gelegen herberg aan de Blauwe Sluis.

Er zijn hier geen fabrieken of veredelingsbedrijven. Alem heeft 41, Maren 82 en Kessel 53 woonhuizen.

Bevolking

De totale bevolking van de gemeente bestaat uit 1.100 inwoners.

Ongebouwde eigendommen

Landbouwgronden

Deze zijn ingedeeld in drie klassen naar de volgende maatstaven:

1e klasse: nog al hoog gelegen vruchtbare gele kleigrond, die weinig hinder ondervindt van kwelwater, met een groeilaag van circa 5 decimeter op een vochtdoorlatende ondergrond. Bij bemesting levert deze grond – zonder deze braak te laten liggen – tarwe, rogge, gerst, aardappelen, haver etc. op. De geschatte waarde per bunder is f 47,-.

2e klasse: vrij zware gele kleigrond met een groeilaag van 4 decimeter op een wat vastere, maar lager gelegen ondergrond. Deze kleigrond levert bijna geen wintergewassen op en is alleen bij bemesting om de vier jaar geschikt voor het telen van gerst, aardappelen, haver, bonen. Er is wel eens een jaar dat deze kleigrond een beetje tarwe oplevert. De geschatte waarde per bunder is f 33,-.

3e klasse: zware, maar te laag of hoger gelegen kleigronden, die bijna jaarlijks bemest moeten worden. De geschatte waarde per bunder is f 20,-.

Tuinen

De tuinen liggen bij de woningen en zijn meestal omheind door heggen. Deze zijn ingedeeld in twee klassen.

Boomgaarden

De boomgaarden liggen net als de tuinen bij de woningen en zijn ingedeeld in twee klassen:

Hooilanden

De hooilanden liggen zowel buitendijks langs beide oevers van de Maas als binnendijks langs of in de buurt van afwateringswatergang de Vliet. Deze zijn al naar gelang hun verschillen ingedeeld in vijf klassen.

Weilanden

De weilanden liggen niet alleen buitendijks maar ook binnendijks. Buitendijks ontlene zij hun vruchtbaarheid aan overstroming door de Maas en binnendijks aan de overstroming van de Beerse Overlaat.

Dijken en kaden

De dijken en kaden zijn al naar gelang hun opbrengst ingedeeld in twee klassen:

Schaarbossen

Het binnendijkse kreupelhout en de buitendijkse grienden die allebei om de vier jaar gekapt worden, zijn ingedeeld in 3 klassen:

Waterkolken en moerassen

Hieronder vallen zowel de door dijkbreuken ontstane wielen of waterkolken, die vrijwel geen vis opleveren en ook de diep uitgestoken landerijen, waarvan de klei gebruikt wordt voor dijkonderhoud. De laatste leveren alleen maar een beetje riet aan de randen op. Deze zijn samen in één klasse ondergebracht en de geschatte waarde per bunder bedraagt f 1,-.

Rietgorsen

Een paar buitendijkse rietgorsen, die vrij goed begroeid zijn en jaarlijks vrij veel riet opleveren. De geschatte waarde per bunder is f 8,-.

Visserij

Er bestaan twee visserijbedrijven in Alem, Maren en Kessel. De ene is eigendom van Domeinen en de andere van het Visserijcollege van Heerewaarden. Bij de schatting is uitgegaan van de opbrengst van het verpachte viswater en de opbrengst van de visserij die in eigendom wordt geëxploiteerd.

De huurwaarde van de ene helft, de visserij van Domeinen, wordt geschat op f 21,-. De huurwaarde van de andere helft, de visserij van het Visserijcollege van Heerewaarden, wordt geschat op f 8,-.

Viswater

Enkele krekens en waterplassen die op de rivier uitwateren en daarom allerlei soorten zoetwatervis opleveren. Deze zijn eigendom van particulieren. Samen worden zij in één klasse ondergebracht en de huurwaarde wordt geschat op f 3,-.

Veerponten

Drie verschillende veerponten op de Maas dienen tot het onderhouden van verbindingen tussen Alem, Maren en Kessel met de overkant van de rivier, waar de provincie Gelderland ligt. Ze zijn alle drie eigendom van Domeinen en worden verpacht.

Eendenkooien

Er zijn 7 eendenkooien in deze gemeente, waarvan er maar één verhuurd wordt. Ze verschillen onderling bijna niet in waarde. Omdat de grootte van het oppervlak niet in evenredige verhouding staat tot de vlucht eenden van elke eendenkooi, wordt de huurwaarde voor allemaal hetzelfde geschat op f 40,-.

Pleziergronden

Terreinen die voor recreatieve doeleinden aan landbouwgrond zijn onttrokken, worden net zo hoog geschat als landbouwgrond 1e klasse. De geschatte waarde per bunder is f 47,-.

Gebouwde eigendommen

Woonhuizen

De verschillen tussen de woonhuizen van particulieren, andere huizen, boerderijen en arbeiderswoningen in deze gemeente maakten het noodzakelijk de huizen in 12 klassen te verdelen. In totaal zijn er 188 huizen. Deze worden meestal door de eigenaren zelf bewoond of samen met landbouwschuren en andere eigendommen verhuurd. Omdat de verhuring vaak mondeling of onderhands geregeld is, is de bepaling van de grondslag heel onbetrouwbaar. Daarom - en ook vanwege het lage aantal verhuurde huizen - is de huurwaarde geschat naar gelang verschillen in comfort in inrichting, ligging en onderhoudstoestand.

Gedaan en gesloten te Alem, 17 november 1831

De schatter, J.A.W. Hustink

De hoofdcontroleur, Kuijl.